

(Nem tudom, ismeretes-e, lejegyzem hát, hogy Einstein és legnagyobb hatású elméletének tiszteletére 2005-öt a Fizika Évének nyilvánították.)

„Nem vagyok különösebben tehetséges, csak szenvedélyesen kíváncsi” – írta életrajzírójának, Carl Seelignek. Szimbolikus mondat. Frappánsan összegzi Einstein szemléletét. Azét a tudósét, aki Nobel-díjként – amit nem a relativitáselméletért, hanem a fény kvantumszerű természetének felfedezéséért, illetve érdemdús matematikai és fizikai kutatásaiért kapott – is képes belátni: tévedett. Történt mindez akkor, amikor Hubble kimutatta, hogy a világegyetem tágul. Ez pedig nem illeszkedett Einstein addigi fölfogásába. Vallásos tudósként ugyanis nem volt hajlandó elfogadni, hogy Isten nem „kész” világegyetemet teremtett. A tényeket azonban – bármennyire nem tetszetek neki – úgy tisztelte, hogy 1930-ban egy kozmológiai dolgozatában belátta, hibázott. Einstein ekkor már kilenc éve volt birtokosa a fizikai Nobelnek, s az egész világ ismerte nevét, eredményeit. Annál is inkább, mert egy olyanféle elmélet, amelyben az idő gyorsul és lassul, a tér pedig meggyöngyösül, mindenkit magával ragadott. Teóriája – máig tapinthatóan – komoly filozófiai jelentőséggel bír. Einstein magatartása pedig

– lásd a fenti példát – példamutató volt az épp a második nagy háború poklaiba robogó világban.

Olyan időkben maradt ő ember, amikor kevesek. Népszerűségét, az emberek szimpátiáját még öregkorában is „viselte”. S bár sokszor már nehezebbre esett, akár grimaszolt is azokon a fotókon, melyekre turisták kérték föl. Albert Einstein sokkal

több volt, mint tudós. Följegyzéseinek, írásainak ez a kitűnő válogatása nagyon sokat elmond minderről. Istenbe vetett hitéről, elméletéről, humánusáról, embertársainak és a tényeknek föltétlen tiszteletéről. Mindazon tulajdonságairól, melyek nemcsak a gondolkodók, de az emberiség legnagyobbjai közé emelték.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(Szerkesztette Székely László, fordította Gerner József, Nagy Imre, Szécsi Ferenc, Typotex Könyvkiadó, Budapest, 2005, 442 oldal, 2150 Ft)

Kantéros, lüdérc, rekegő

Hárompataki csángó hiedelemmondák

Nálunk minden népi hiedelemgyűjteménynek Ipolyi Arnold először 1854-ben kiadott munkája, a *Ma-*

gyar *Mythologia* a „zsinórvezetője”. Hatalmas munkáját az akkori tudomány elveinek megfelelően, külföldi példák nyomán, de hazai fogalmakkal alkotta meg a tudós pap: gyűjteménye – bőséges adatolása miatt is – lebilincselő olvasmány. Mitológiája nem kuriózumokra szűkített, periférikus világ: az „isten”, az „ünnepek”, a „szertartások” vagy a „halál utáni állapot” fogalmai ugyanúgy helyet kapnak nála, mint az „ármány”, a „szépasszony”, a „hetevény” vagy a „ludvérc”.

Takács György három csíki falu, Kostelek, Gyepence és Magyarcsügés csángó hiedelemmondáit gyűjtötte össze tudományos alaposággal és fáradságos munkával 1991 és 1998 között. Gyűjteményét hosszú tanulmánnyal vezeti be; megismertet a hiedelemmonda-gyűjtés problémáival, és tanulságosan kommentálja kötetének anyagát. Fejezetcímei önmagukban is beszédeseek: *Szépasszonyok; Egy kosteleki boszorkány; Előfizetés papnál; Megbőjtölés, fekete bőjt; Urszita, mint sorsnemtő; Kincs; Ördög; Betegségdemón; Holtak; Tímár György túlvilágjárása; Kísértet; Gonoszok meglövése szentelt puskagolyóval; Tüzes ember*. E felsorolásból is kiderül, hogy Takács inkább a szokatlanra, a meghökkentőre hívja fel a figyelmet, ezért úgy tűnik, a tágabb szemléle-

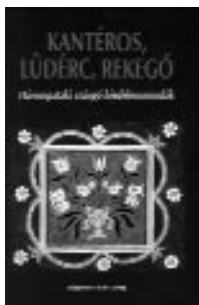
tű népi hitvilág nála élesebben határolódik el a hiedelmek világától, mint Ipolyinál.

Tegyük hozzá: éppen ebből az alapelvől következik a gyűjtemény olvasmányossága.

Nehéz meghatározni, mit tekintünk „mitológiának” vagy „hiedelemnek”. „A mitológiák a különböző népek és nemzetek poétikai tudatának emlékei” – állítja Hoppál Mihály. Kérdéses azonban, hogy a „poétikai” hogyan viszonyul a vallásssághoz, a hithez, a megismeréshez vagy ahhoz a meggyőződésrendszerhez, melyet ideológiának

nevezünk. A hiedelemhez – mai szóhasználatunkban – mindig társul valami kesernyész íz: nyilvánvaló, hogy a boszorkányokkal és kísértetekkel kapcsolatos történeteket felvilágosult racionalizmusunk szorította tudatunk periferiájára. Ártatlan szemmel kell olvasni Takács gyűjteményét, fenntartások és fennhéjázás nélkül: történetei ekkor bontakoznak ki a maguk hátborzongató eredetiségében.

A „hiedelem” fogalma sem csupán elbeszélte történetet takar. Egységes világról van szó, melyben az értelmezés éppúgy helyet kap, mint a praxis. „Ha valakit érdemtelenül érselem embertársai részéről, meglopják, megverik, megalázzák, általában három különböző válaszlépést

tehet – írja bevezetőjében a szövegek gyűjtője és közreadója. – Először *megátkozza* azt, akitől a rossz, a baj fejére származott. [...] Az átok hagyományosan mindig »*A jó Isten engedje meg, hogy...*« formulával kezdődik, ami arra utal, az átkozódó felsőbb igazságtételt kér, nem pusztán rontani, ölni akar szavaival. Mindez még nyilvánvalóbbá válik, ha az átok nem fogan meg, s a sértett ember igazságának elnyeréséért *bőjtölni kezd* vagy az ortodox *papokhoz fordul*.»

Lássunk egy példát: „Azt a kilenc keddet megtartja, kibőtöli. Még a macskát es megbőtölteti. Az sem eszik, s a marhák sem, mikor kibőtöli, mikor kitött az a bizonyos üdő. [...] S ha nem vagy hibás, kide-riül. Itt van, ne, fejel a nagybátyám. S ő hazajött, hát az még a Csau idejibe’ vót, itt a kommunista világ-ba’, biz akkor kapott vót vagy nyóc-van ezer lejt. Nyócvan ezer lejt, az nagy pénz vót, kérem szépen. S bément, itt van alul egy magán bódé, s oda bémentek a fiatalok, ott beszélgettek, ott micsináltak, még letette ott, egy ilyen dzsekinek a zsebibe’ vót a pénz, s ott még ejsze táncra kerűtek, miféle, s mikor hazament, hát pénze nincs. Nincs, nincs. Elveszett. S osztá’ mind csak így ment a papokhoz, s fizettek, bőjtöltek, imádkoztak, s nem tudom, mennyi időre megkapták a pénzt, a kapu alatt bé vót szurva. Megvót az egész.”

Ha olvasom vagy hallgatom (a keménytáblás, tekintélyes kötet CD-

melléklettel jelent meg) Takács György gyűjteményét, azt gondolom, *tényleg* megvan: más és szokatlan, de a maga módján: egész.

PRÁGAI TAMÁS

(*Magyar Napló* – FOKUSZ Egyesület, 2004, 660 oldal, 4900 Ft)

Az afrikai gyógyítás művészete

Az utóbbi időben már-már hozzászoktunk ahhoz, hogy sorra nyílnak az izgalmas, egyedi anyagot bemutató időszak kiállítások Budapest múzeumaiban. Ezek közül is kiemelkedik a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum kiállítása, amely az afrikai gyógyítás művészetének kincseit tárja a látogatók elé. Létrehozásában Magyarországon közreműködött a Néprajzi Múzeum, valamint a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága is. Nem véletlenül hangsúlyoztam külön a magyarországi rendezőket, hiszen a kiállítás másik érdekessége az, hogy a budapestivel egy időben hasonló címmel nyílt tárlat Párizsban és Brüsszelben is. A három együttműködő, nemzetközi hírnű múzeum nem vándorkiállítást szeretett volna rendezni; arra törekedtek, hogy a három főváros közönsége egyszerre, a saját városában csodálhassa meg a műtárgyakat.